

Ковальчук А.М.

Старший викладач кафедри економіки повітряного транспорту

Національний авіаційний університет, м. Київ

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АВІАПІДПРИЄМСТВ

Адаптивність сучасної економічної системи країни та посилення глобалізаційних процесів вимагає від підприємств, як основних суб'єктів економіки, пошуку нових інструментів оцінки власної діяльності для забезпечення ефективності діяльності та подальшого зростання. У сучасних умовах розвитку авіаційної галузі важливим є дослідження діяльності авіапідприємств, одним із методів якого є економічна діагностика. Оскільки авіаційна галузь є досить наукоємною, то доцільно здійснювати економічну діагностику в аспекті інноваційного розвитку авіапідприємств.

Проблеми економічної діагностики підприємств розкриті у працях вітчизняних науковців: Бойко В., Вовк О., Бобко Н., Коваль Ю., Загорна Т., Казачков, І. Ткаченко О. та інші. Інноваційний розвиток підприємств є об'єктом дослідження вітчизняних науковців: Ареф'єва О, Семенова В., Пілецька, С. Галькевич М. Кобрин Л., Побережна Н. та інші.

Економічну діагностику досить часто прирівнюють до економічного аналізу чи аналізу господарської діяльності підприємств, проте вважаємо, що доцільно розглядати економічну діагностику як окрему галузь оцінки та аналізу стану та діяльності підприємства як окремої господарської одиниці для своєчасного виявлення та усунення проблем.

Економічна діагностика передбачає дослідження відхилення стану об'єкта від бажаного режиму функціонування і розроблення на його основі управлінських рішень щодо поліпшення стану. Це потребує встановлення, науковий опис, класифікацію типових ознак, за якими повинно проводитись розпізнавання різних станів, в яких може знаходитись об'єкт дослідження. На основі результатів оцінки може бути зроблений висновок про уточнення напрямків подальшого дослідження діяльності підприємства, а саме: проведення загальноекономічного, техніко-економічного чи фінансово-економічного аналізу для визначення характеру і ступеня впливу різних факторів на показники діяльності підприємства [1].

Економічна діагностика підприємства – це аналіз та оцінка економічних показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації з метою виявлення можливих перспектив його розвитку та наслідків ухвалення поточних управлінських рішень. [2].

Основними завданнями економічної діагностики є [1]:

- 1) встановлення типових ознак, які є характерними для різних економічних станів підприємства;
- 2) обґрунтування розмірів допустимих відхилень індикаторів стану;
- 3) визначення характеру і причин відхилень діагностичних ознак стану підприємства;

4) встановлення тенденцій розвитку відхилень діагностичних ознак стану підприємства;

5) виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів, які здійснюють вплив на розміри індикаторів стану, вивчення їх спрямованості;

6) узагальнення результатів дослідження для встановлення загального діагнозу;

7) визначення можливих тенденцій подальшого розвитку підприємства при незмінному економічному курсі та при внесенні коригувань в діяльність через реалізацію запропонованих заходів, які сприяють налагодженню роботи всіх складових об'єкта дослідження.

Економічна діагностика повинна застосовуватися в процесі управління підприємства безперервно, оскільки вона дозволяє виявляти нові тенденції в роботі суб'єкта господарювання, що потребують внесення змін в оперативне управління його фінансовою і господарською діяльністю [2].

Важливо окреслити відмінні риси та цільові аспекти діагностики. Першою властивістю діагностики діяльності підприємства є її спрямованість на встановлення ознак і оцінювання внутрішнього стану об'єкта. Стан організаційної системи як об'єкта дослідження характеризує діючу структуру, побудову організації й відображає кількісні й якісні параметри того стану, в якому організація перебуває у певний період часу, а також ступінь реалізації ознак раціональної побудови й функціонування організацій. Розпізнавання системи в її нормальному стані пов'язане з визначенням відмінних ознак організації й віднесенням її до певного типу, виду й т.п. на основі виявлення й дослідження якісно-кількісного складу елементів, організаційної структури, особливостей поведінки. Проведення такого дослідження дозволяє оцінити стан і рівень управління системою [3, с.41]. Другим елементом цільового призначення діагностики є виявлення проблем розвитку й ефективного функціонування об'єкта, який досліджується. Ефективність організації визначається її здатністю формулювати й досягати поставлених цілей. У випадку, якщо ухвалені рішення не дають очікуваного результату або зміна умов функціонування системи приводить до неможливості досягнення поставлених цілей відомими способами, виникає проблемна ситуація. Розпізнавання має на меті встановити причинно-наслідкові зв'язки між спостережуваними явищами й визначити чинники проблемної ситуації. Нарешті, третьою необхідною властивістю діагностики є формування шляхів вирішення проблем. Система реагує на виникаючі зміни шляхом прийняття відповідних рішень. Рішення виражаються у формі конкретних дій. Можна сказати, що прийняте рішення є дією, спрямованою на розв'язання виявлених проблем. Розпізнавання покликане визначити чинники, що спричиняють порушення нормального стану системи, і вказати напрямки дій з усунення проблеми, яка виникла [2].

Щодо видів економічної діагностики, то вважаємо, що найбільш загальним визначенням видів економічної діагностики є експрес-діагностика та комплексна діагностика.

Залежно від масштабів, цілей та напрямів здійснюваних перетворень, а також доступності інформації про окремі сфери діяльності підприємства, доцільно проводити експрес діагностику або детальну («повноцінну») діагностику. Експрес-діагностика – коротке дослідження різних аспектів діяльності підприємства з метою виявлення проблемних аспектів та отримання попередніх оцінок поточного стану. Експрес-діагностика найчастіше є початковим етапом, на якому визначаються загальні тенденції розвитку підприємства. Цей різновид діагностичних досліджень не потребує значних витрат ресурсів та часу, а тому має всі передумови для широкого практичного застосування[4].

Кожне підприємство потребує постійного моніторингу свого поточного стану. І саме експрес-діагностика стає одним з ефективних способів аналізу його поточної господарської діяльності, що відображає, так би мовити, «миттєвий» погляд на фінансово-економічну ситуацію, що склалася на підприємстві. При цьому головне завдання експрес-діагностики – пошук найбільш слабких сторін у діяльності окремо взятого промислового підприємства. Таким чином, експрес-діагностика передбачає незначні витрати часу для отримання попередньої оцінки. Для більш детального аналізу проводяться додаткові аналітичні дослідження. Така діагностика проводиться з метою отримання невеликої кількості ключових, найбільш інформативних показників, що дають точну й об'єктивну картину поточного стану підприємства. Вона дозволяє виявити назріваючі проблеми та запропонувати можливі шляхи виходу з критичних ситуацій [5, с. 27].

Детальна («комплексна») діагностика – докладне аналітичне дослідження, що дає глибоке розуміння поточної ситуації та є основою для визначення як стратегії перетворень у досліджуваних сферах діяльності, так і переліку конкретних заходів для досягнення запланованих результатів. Така діагностика може проводитися за усіма напрямками господарської діяльності підприємства або фокусуватися на якому-небудь одному чи декількох напрямках. Комплексна діагностика необхідна, якщо існуюча (або відсутня) на підприємстві система моніторингу поточної діяльності не дозволяє виявити основні проблеми та визначити причини їх виникнення («все погано, і не розуміло з чого починати»). Загалом така діагностика містить у собі організаційну, кадрову, функціональну та стратегічну діагностику. Комплексна діагностика стану підприємства дозволяє визначити поточний стан справ та оцінити його інноваційний потенціал на базі детального вивчення проблемних аспектів господарської діяльності, окреслених ще на етапі експрес-діагностики Казачков І. та О.Ткаченко вважають, що детальна діагностика може проводитись за наступними напрямками досліджень:

- розширений аналіз галузі;

- фінанси; - маркетинг;
- виробнича діяльність;
- дослідження та розробки;
- кадри; - система управління;
- загальна ефективність компанії.

Варто зазначити, що комплексна діагностика стану підприємства є досить трудомістким процесом, який проводиться, як правило, сторонніми консультантами. У зв'язку з цим потенційна періодичність проведення комплексної діагностики дуже низька – менше одного разу на рік. Практика показує, що таку діагностику виконує обмежена кількість підприємств, які перебувають у кризовому стані або планують певні масштабні проекти [4].

В сучасних умовах розвитку економічної системи пропонуємо проводити економічні діагностику підприємств за такими напрямками [6]:

- діагностика конкурентного середовища підприємства;
- діагностика стратегії підприємства;
- діагностика господарського потенціалу підприємства;
- діагностика майнового стану підприємства;
- діагностика ліквідності та платоспроможності;
- діагностика показників прибутковості та рентабельності підприємства;
- діагностика фінансової стійкості підприємства;
- діагностика ділової активності підприємства.

Враховуючи специфіку підприємств авіаційної галузі, їх інноваційне спрямування вважаємо, що економічну діагностику авіапідприємств необхідно проводити за напрямками представленими на рисунку 1.

За визначенням О. Шавшина інноваційний розвиток підприємства представляє собою процес спрямованої закономірної зміни стану підприємства, що залежить від інноваційного потенціалу цього підприємства та джерелом якого є інновації, що створюють якісно нові можливості для подальшої діяльності підприємства на ринку шляхом реалізації уміння знаходити нові рішення, ідеї та у результаті винаходів [7].

Кобрин Л. розглядає інноваційний розвиток як інтеграцію процесу реалізації інновацій та зростання інноваційних можливостей підприємства з метою підвищення ефективності та перспективної конкурентоспроможності виробництва. Активізація інноваційного розвитку підприємства потребує комплексного контролю змін, що відбуваються у середовищі функціонування підприємства [8, с. 152].

Стратегію інноваційного розвитку підприємства можна визначити як систему управлінських, організаційних та інноваційних рішень, спрямованих на реалізацію поставлених перед ним завдань в умовах негативного впливу зовнішнього середовища функціонування підприємства [9].

Рис. 1. Напрями економічної діагностики підприємств авіаційної галузі

Розвиток авіапідприємств не можливий без впровадження інновацій, які впливають на їх діяльність та деколи є частиною їх основної діяльності (наприклад, авіаконструкторські підприємства). Тобто діагностика інноваційного розвитку авіапідприємств може відбуватися на кожному із зазначених на рис. 1. напрямів або окремо, залежно від управлінських рішень та стратегії підприємства.

Одним із окремих напрямів діагностики інноваційного розвитку авіапідприємств є визначення його типу розвитку. Універсальним підходом до визначення типу економічного розвитку підприємства можна вважати методику, що узагальнює показники визначення рівня розвитку економічного потенціалу [10]. Базовими критеріями аналізу та оцінки ефективності організаційно-економічного розвитку економічного потенціалу підприємств використовуються такі індекси:

- виробництва
- сукупних витрат на виробництво і реалізацію продукції,
- рівня економічної ефективності
- рівня рентабельності

На основі визначених критеріїв виокремлюються основні типи економічного розвитку (табл. 1)

Проведення діагностики типу розвитку авіапідприємства за відповідними індикаторами (таблиця 1) є важливим у подальшому визначенні

напрямів проведення економічної діагностики, адже діагностика інноваційного розвитку має специфічні етапи та критерії.

Таблиця 1

Визначення типів розвитку промислових підприємств [10]

Значення економічних індексів				Тип розвитку
виробництва	сукупних витрат	рівня економічної ефективності	рівня рентабельності	
>1	<1	>1	>1	Інтенсивний, найбільш прогресивний розвиток
>1	=1	>1	>1	Інтенсивний, прогресивний розвиток
>1	>1	>1	>1	Переважно інтенсивний, прогресивний розвиток
>1	>1	>1	<1	Переважно екстенсивний, мало прогресивний розвиток
>1	>1	<1	<1	Екстенсивний регресивний розвиток
>1	>1	=1	<1	Екстенсивний, стабільний регресивний розвиток
<1	<1	<1	<1	Детенсивний розвиток

Кобрин Л. визначає, що діагностика інноваційного розвитку підприємств має здійснюватися залежно від факторів, що впливають на їх діяльність: внутрішніх та зовнішніх. Зовнішніми факторами інноваційного розвитку є держава, конкуренти, постачальницько-збутові організації та споживачі. Внутрішні фактори інноваційного розвитку визначають інноваційну здатність підприємства і його виробничий потенціал. Вони поділяються на: фінансові, кадрові, техніко-технологічні, маркетингові, організаційно-управлінські [8, с. 153-154]. Кожен із цих факторів має свої критерії (показники) за якими можна здійснювати оцінку.

Враховуючи проведені дослідження можемо сформуванати загальну схему здійснення економічної діагностики інноваційного розвитку підприємств (рисунок 2).

Зауважимо, що на рис. 2. наведено основні напрями проведення економічної діагностики інноваційного розвитку авіапідприємств, їх мета,

методи та групи показників за якими її можна здійснювати. Усі напрями економічної діагностики можна поділити на дві групи: внутрішня діагностика та зовнішня діагностика. Проте є напрями, які необхідно розглядати з позиції як внутрішнього так і зовнішнього аналізу: маркетинговий потенціал, фінансовий потенціал та інноваційна діяльність.

	Напрямок	Мета	Методи	Групи показників	
I Внутрішня діагностика	Типу розвитку	Визначення типу розвитку	Індексів, табличний	Індекс виробництва, Індекс сукупних витрат, Індекс рівня економічної ефективності, Індекс рентабельності	
	Господарська діяльність	Оцінка основної діяльності підприємства	Аналіз балансу, читання фінансової звітності	Асортимент послуг (продукції), собівартість, витрати, матеріальні, нематеріальні активи	
	Трудовий потенціал	Оцінка потенціалу персоналу	Аналіз структури та динаміки показників	Кількість працівників, якісний склад, продуктивність праці, показник винахідницької активності	
	Майнове забезпечення	Аналіз стану та готовності майна до інновацій	Аналіз структури та динаміки показників	Основні засоби, їх динаміка, коефіцієнти зносу, придатності, вибуття, оцінка майна	
	Техніко-технологічний потенціал	Аналіз можливості оперативно перебудувати виробництво	Перевірки, аудит, порівняння	Оновлення техніки та технології, автоматизації та комп'ютеризації виробництва, прогресивності техніки та технології	
	Фінансовий стан	Аналіз фінансового стану	Аналіз структури та динаміки показників	Групи показників ліквідності, платоспроможності, ділової активності та фінансової стійкості	
	Маркетинговий потенціал	Оцінка наявних ринкових можливостей	Перевірки, аудит, порівняння	Асортимент продукції, визначення ринкової позиції підприємства, оцінка товарної, цінової та збутової стратегії	
	Фінансовий потенціал	Визначення фінансових ресурсів	Аналіз структури та динаміки показників, вартісний підхід	Рентабельність підприємства, рентабельність проектів, економічна ефективність інноваційних проектів	
	II Зовнішня діагностика	Зовнішнє середовище	Аналіз зовнішніх факторів впливу	SWOT-аналіз, PEST (STEP)-аналіз	Конкуренти, споживчий ринок, постачальники, державна політика
		Інноваційна діяльність	Аналіз факторів, що відображають інноваційну діяльність	Коефіцієнт інноваційного розвитку, коефіцієнт інноваційної активності персоналу, коефіцієнт забезпечення підприємства нематеріальними активами, коефіцієнт майна, призначеного для інноваційного розвитку, коефіцієнт просування нових брендів на ринок	
Розробка рекомендації щодо інноваційного розвитку та підвищення його ефективності на авіапідприємстві					

Рис. 2. Схема проведення економічної діагностики інноваційного розвитку авіапідприємств

Розглянемо детальніше показники, які можуть відображати інноваційну діяльність, діагностику яких проводимо з метою аналізу основних фактори інноваційного розвитку:

– коефіцієнт інноваційного розвитку, який характеризує інноваційну активність виробничого розвитку і показує частку коштів, виділених на впровадження інновацій, навчання і підготовку персоналу, пов'язаного з інноваціями, просування нових брендів на ринок, у загальному обсязі всіх інвестицій. Цей показник свідчить про досвід підприємства в управлінні інноваційними проектами;

– коефіцієнт інноваційної активності персоналу, який характеризує якісний професійно-кадровий склад підприємства. Він показує частку персоналу, що працює безпосередньо над розробкою нових продуктів і технологій, виробничим та інженерним проектуванням, дослідними й експериментальними роботами;

– коефіцієнт забезпечення підприємства нематеріальними активами. Він визначає наявність у підприємства інтелектуальної власності і прав на неї у виді патентів на винаходи, промислові зразки, права на корисні моделі, програмне забезпечення, товарні знаки і знаки обслуговування;

– коефіцієнт майна, призначеного для інноваційного розвитку, який показує частку майна експериментального і дослідницького призначення, придбаних машин і устаткування, пов'язаних з технологічними інноваціями в загальній вартості усього устаткування;

– коефіцієнт просування нових брендів на ринок, який визначає наявність і частку нових торгових марок підприємства на ринку [8, С. 156].

Також, у ході проведення дослідження необхідно виокремити те, що економічна діагностика інноваційного розвитку може проводитись до впровадження інновацій (попередня діагностика) для виявлення їх доцільності та потенціалу підприємства та безпосередньо в процесі інноваційного розвитку (поточна діагностика) для виявлення та попередження проблем, що виникають.

Результати проведеної діагностики необхідно сформулювати у висновки та рекомендації щодо інноваційного розвитку та підвищення його ефективності на авіапідприємстві, які будуть враховуватись у подільній діяльності.

Висновки. Отже, економічна діагностика інноваційного розвитку авіапідприємств – це комплексний багатогранний аналіз діяльності підприємства та факторів, що впливають на нього, із формуванням пропозицій та рекомендацій щодо його подальшого розвитку та формування відповідної стратегії. За впливом факторів діагностику інноваційного розвитку авіапідприємств можна поділити на внутрішню та зовнішню, за сферою охоплення – на експрес-діагностику та поглиблену діагностику.

Для економічної діагностики інноваційного розвитку авіапідприємств важливим є дотримання етапів її проведення, першим з яких є визначення типу розвитку підприємства, на основі якого розробляється схема її проведення та доцільність розрахунку деяких специфічних показників. Враховуючи специфіку діяльності досліджуваного підприємства вважаємо, що проведення економічної діагностики має ґрунтуватися на індивідуальному підході.

Ключовим етапом економічної діагностики інноваційного розвитку авіапідприємств є формування на основі проведеного дослідження висновків та пропозицій (рекомендацій) щодо подальшої діяльності авіапідприємства.

Зауважимо, що впровадження системи економічної діагностики авіапідприємства може стати дієвим інструментом попередження проблем на підприємстві, зробити його більш стійким до негативних впливів та адаптивним до зовнішніх викликів.

Список використаних джерел:

1. Бойко, В. В. Сучасні тенденції розвитку економічної діагностики стану підприємств. *Економіка та управління на транспорті*, (2017). №4. С. 18-24
2. Бобко, Н. А.; Коваль, Ю. А. Сутність економічної діагностики діяльності підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 2013, №4. С.83-89.
3. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: Монографія / за заг.ред. проф. Воронкової А.Е. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 448 с.
4. Казачков, І. О.; Ткаченко, О. О. Сучасні підходи до проведення економічної діагностики підприємства. *Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_4_148.pdf*, 2013.
5. Загорна Т.О. Економічна діагностика. Навчальний посібник / Т.О. Загорна. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 400 с.
6. Вовк, О. Ковальчук, А. Кравченко, М. Напрями економічної діагностики підприємств в умовах сьогодення. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, 2020, С. 64-65. DOI 10.36074/24.04.2020.v1.21
7. Шавшин, О. С. Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*, 2017, №3 (2), С. 167-171.
8. Кобрин, Л. Й. Діагностика факторів інноваційного розвитку підприємства. *Наукові записки Української академії друкарства*, 2016, №1: С. 152–157.
9. Ареф'єва, О. В.; Пілецька, С. Т. Стратегія інноваційного розвитку в контексті антикризового управління. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні*. Київський національний університет технологій та дизайну, 2020. С. 6-9.
10. Галькевич М. В. Обґрунтування методики оцінка за вартісними критеріями розвитку потенціалу конкурентоспроможності для транспортних

підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарств.* 2017. №14 (1). С. 50-55.

11. Вовк, О. М.; Ковальчук, А.М.; Тхор, А. Я. Технологій економічної діагностики процесів комерціалізації потенціалу підприємства // *Topical issues of the development of modern science. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference.* Publishing House "ACCENT". Sofia, Bulgaria. 2020. Pp. 174- 179. URL: <http://sci-conf.com.ua>.

Ковальчук А.М. Економічна діагностика інноваційного розвитку авіапідприємств. Адаптивне управління підприємствами в умовах неотехнологічного відтворення: Монографія. За редакцією Ареш'євої О.В. К.: ФОП Маслаков, 2020. 260 с. С. 68-76
